

The Silence of the Lambs

Elämäkertoille omistetun teemanumeron esipuheessa lienee oikeus muistella omaakin elämänsä: nuorena opiskelijana minulla oli ilo nauttia monen erinomaisen opettajan pitämistä luennoista. Muistan, miten aatehistorioitsija Sisko Haikala toi vaativan metodikurssinsa aikana esiin, että historia ei ole varsinaisesti kiinnostunut kenestäkään yksittäisestä elämästä, vaan siitä, miten yksilön elämä ilmentää aikakautensa tapahtumia ja rakenteita. Äkkiseltään tuntui siltä, että monetkaan historiankirjoittajat eivät tätä käsitystä jakaisi – onhan henkilöhistoriallinen ja elämäkerrallinen tutkimus tuottanut lukemattomia teoksia Plutarkhoksesta ja Suetoniukselta alkaen, ja mitäpä muutamaakaan myöhemmät tai aikaisemmatkaan historialliset lähteet ovat kuin kertomuksia suurmiesten ja hallitsijoiden urotöistä ja saavutuksista – tai epäonnistumisista.

Totuus kuitenkin on juuri se, että kaiken historian tavoin yksilönkin historia saa erityisen arvonsa juuri siitä, että tutkija kytkee sen suurempiin viitekehyksiin. Ilman niitä viitekehyksiä tarkkakin elämäkerta jäisi vain kronologiseksi ja irralliseksi kertomukseksi yhden yksittäisen ihmisen vaiheista kehdestä hautaan.

Vaikka ammattitutkijat yleensä tiedostavat, että kaikki elämäkerrat ovat tutkimukselle samanarvoisia ja että esimerkiksi huutolaispojan tai maalaispiian elämän tarkastelu voi olla teetellisesti vähintään yhtä antoisaa kuin historia-

tietoisuuttamme hallitsevien henkilöahmojen, sellaiset nimet kuten Kleopatra, Pyhän Birgitta, Kustaa Vaasa tai marsalkka Mannerheim ovat ja pysyvät suurelle yleisölle tutumpina. Ei liene myöskään epäilystä siitä, kumman kategorian edustajat näyttäytyvät historiakirjoissa enemmän yksilöinä. Todellakin: mitä alemman sosiaaliryhmän edustajista on kyse, sitä varmemmin heidät jätetään statisteiksi tai niputetaan massaksi tai pelkistetään numeroiksi tilastoihin. Modernikin historian tutkimus toisintaa usein kuin huomaamattaan keskiajan kirjallisuudesta tuttua kaavaa, jossa päähuomio kohdistuu jalosukuiseen päähenkilöön ja sivuhenkilöt kuvataan karikatyyrinomaiseksi yksinäiseksi joukoksi. Ylhäisistä kirjoitetaan useammin henkilökuvaus ja elämäkertoja, kun taas alhaiset saavat tyytyä sivurooleihinsa sosiaalishistoriallis-painotteisten yhteisö- ja yhteiskuntatarkastelujen keskiarvoina.

Toki poikkeuksiakin on, mutta niitä kohtaa silti harvemmin. Tutkijoiden ja suuren yleisön kiinnostuksen epätasaisen jakautumisen lisäksi asiantilaa selittää lähdetilanne: ylhäiset ja näkyvät ovat luonnollisesti jättäneet enemmän merkkejä itsestään ja ajatuksistaan, joten tutkijoiden on helpompi lähestyä heitä myös yksilöinä. Tätä epäsuhtaa yritettiin korjata Suomen Kansallisbiografia -hankkeessa, jossa laadittiin pienoiselämäkertoja myös niin kutsutuista tavallisista kansalaisista ja alamaista, jopa marginaaliryh-

miin kuuluvista. Silti tällaisessakin hankkeessa mielenkiinto kohdistuu herkimmin jollain tapaa poikkeuksellisiin tai ainakin esiin pistäviin yksilöihin. Harmaus ja tasapääisyys jäävät ikään kuin luonnostaan vähemmälle huomiolle.

Kaiken kaikkiaan historioitsijat keskittyessään historiakirjojen vakiohahmoihin pohtivat harmillisen harvoin sitä, missä määrin merkkihenkilöiden saavutukset olivat muiden aikalaisien edesauttamia ja missä määrin he suorastaan hyötyivät muiden uurastuksen tuloksista. Kustaa Vaasan valtionrakennusprojektikaan ei olisi onnistunut ilman hänen parhaamiensa voutien työpanosta eikä yksikään sotapäällikkö ole voitannut ainuttakaan taistelua ilman lukuisien tavallisten sotamiesten uhrauksia.

Aisopoksen hengenheimolaisen sommittelemassa faabelissa susi, häikäilemättömän ihmisen vertauskuva, alistaa lammaskatraan palvelijoihinsa. Lammashaan keskellä sijaitsevassa luolassa se pitää korskeaa hovia heimolaisineen. Valtiassusi on lyhyenlanta ja lampailla on määrällinen ylivoima, mutta lampaat eivät silti kykene yhdistämään rivejään potkaistakseen sen tiehensä. Osa lampaista on alistettu erityisiksi klienttilampaiksi, joiden tehtävä on kiillottaa turkkinsa villalla suden pesässä oleva suurentava peili – sen kuvajaisessa öykkäröivä susi näyttää kovin isolta ja mahtavalta. Vaikka pesän suulla ei ole ovea eikä lammashaassa porttia, ani harvoin kukaan klienttilampaista pakenee – suurin osa tekee kiillottamistyötään hiljaisuuden vallitessa, tuumaten, että suden pesä on tunkkaisuudeltaan huolimatta lämmin.

Eläinsaduilla ja eläimiin liitetyillä myyteillä ihmisyyhteisöt ovat kaikkialla maailmassa kautta aikain työstäneet ennen muuta ihmisten välisen vuorovaikutuksen ongelmakohtia. Edellä mainittu faabeli syntyi tarpeesta käsitellä epädemokratian tuottamia lieveilmiöitä, mutta se

kuvaa mainiosti myös historiakirjoista välittyvän menneisyys- ja ihmiskuvan ongelmia: kuinka paljon mieluummin lukija kuulisikaan lisää nimenomaan sudesta – suuruudenhullujen despoottien henkilökuva se vasta kiinnostaakin – ja kuinka vähän huomiota lampaat, menneisyyden todelliset tekijät, saavatkaan vastaavasti osakseen niin tutkijoilta kuin historiakirjoja lukevalta yleisöltä. Alistettu ryhmä rinnastuu faabelissa nimenomaan lampaisiin, laumasieluisuuden ruumiillistumiin.

Lampaiden hiljaisuus on silti murrettavissa niin historian tutkimuksen kuin historianopeituksen keinoin ilman, että totuudenvastaisesti kiistettäisiin se tosiasia, että myös poikkeusyksilöllä ja merkkihenkilöllä on oma tärkeä roolinsa historiassa. Ranskalaisen kulttuurihistorioitsijan Alain Corbinin tutkimus 1800-luvulla eläneestä maalaissuutarista, josta tiedetään varsinaisesti vain häntä koskevat maininnat viranomaisten tuottamissa rekistereissä, tarjoaa oivallisen esimerkin käytännössä tuntemattoman rivikansalaisen elämän tutkimisen mielekkyydestä, koska viitseliäs historioitsija voi paitsi rekonstruoida hänen elämänvaiheensa myös kytkeä ne moniin yhteisö- ja yhteiskuntahistoriallisiin kehityskuluihin samoin kuin havainnollistaa niitä kehityskuluja tutkimansa yksilöllisen elämäkerran avulla. Tuollainen havainnollistaminen – esimerkiksi suomalaisen yhteiskuntahistorian kytkeminen oman suvun tai kotiseudun aikaisempien asukkaiden elämänvaiheiden kartoittamiseen – riittäisi varmasti pitämään myös koululuokat hereillä. Samalla vähäarvoistenkin yhteiskuntaryhmien jäsenet näyttäytyisivät nimenomaan yksilöinä eivätkä vain ryhmiensä osasina, vaitonaisina lampaina.

MARKO LAMBERG
marko.lamberg@abo.fi